

Střevlík uherský – jeho biologie, početnost, ochrana a péče o lokality

(Pokračování článku ze str. 222–225 této Živy)

Znalost historie hospodářského využití Pálavy i Pouzdřanské stepi je nezbytná k pochopení a kvalifikovanému ovlivňování procesů, které na nich probíhají dnes. Tvář obou území velmi pravděpodobně zásadně ovlivňovala zimní pastva. V dobách, kdy se dobytek pásal celoročně, sloužila místa, kde se sníl dlouho neudržel (prudké svahy s jižní expozicí), jako pastviny intenzivně spásané v zimě a v předjaří. To vedlo k likvidaci většiny vegetace a spolu s následnou erozí ke vzniku stanovišť chudých živinami a vhodných pro konkurenčně slabé, často jedovaté časně jarní druhy, jako jsou koniklece (*Pulsatilla*) nebo hlaváčky (*Adonis*). Konec zimní pastvy znamenal jednu z důležitých, ale opomíjených změn hospodaření na jihomoravských stepích. V 19. stol. začal postupný útlum veškeré pastvy. Odsun německého obyvatelstva z okolí obou lokalit a nástup komunismu vedl k náhlému ukončení tradičních způsobů hospodaření. Následovala intenzifikace a kolektivizace zemědělství v okolí.

Sukcese je plíživý proces, jehož postup ovlivňuje mnoho faktorů. Zpočátku běží pomalu, hlavně na místech, jako jsou živinami chudé vápencové droliny Pálavy. Také přítomnost nepůvodních koz bezoárových (*Capra aegagrus*), které zde byly vysazeny v r. 1953 jako lovná zvěř, mohla mít pozitivní efekt. Vegetaci několika jihomoravských stepí na hlubších úživných půdách (včetně té Pouzdřanské) zase donedávna částečně drželi na uzdě králíci divocí (*Oryctolagus cuniculus*), kteří vytvářeli jemnou mozaiku krátko- a dlouho-stébelných trávníků a holé půdy. Dalším faktorem, který zejména Pouzdřanské stepi nejspíš hodně pomáhal, byly občasné požáry; ještě v 80. letech vcelku pravidelné. Desítky let bez cíleného managementu tak sice měly na podobu obou lokalit obrovský vliv, ale menší než absence péče dnes.

Kozy bezoárové už na Pálavě od r. 1996 nejsou, králíci začátkem 90. let téměř vymizeli a moderní technika dnes umožňuje rychle uhasit téměř jakýkoli požár. Tíha péče tak leží plnou vahou na cíleném managementu, který našťáště nastoupil v 90. letech. Problém je, že na Pálavě i na Pouzdřanské stepi (a vlastně kdekoli v chráněných územích) dodnes spočívá především v sečení trávy, občasném odstraňování náletu a mírné pastvě. Jde o drahý a málo účinný postup. Právě seč totiž představuje velmi problematický nástroj (viz též Živa 2007, 4: 172–173), většina opravdu ohrožených rostlin a živočichů bezlesí potřebuje vegetaci řídkou, nezapojenou. Rozvolněný trávník ale vlivem seče houstne, až se úplně zapojí. A organismy vázané na raně sukcesní stadia

(např. majky) se pak soustřeďují kolem pěšin a cest nebo ve vysoké trávě zoufale hledají krtiny. Seč by měla být pouze doplňkovým způsobem péče o stepi. Odstraňování náletu napravuje následky předchozího nedostatku péče, a není-li následováno intenzivním managementem, vyřezaná místa většinou zase rychle zarostou. Pastva je vhodným nástrojem, její intenzita v chráněných územích většinou ale nestačí odstranit ani biomasu vytvořenou v daném roce, natož kompenzovat desetiletí bez jakékoli údržby a zvrátit postup sukcese. Měla by být intenzivnější a diverzifikovaná (různé plochy spásané s rozličnou intenzitou a v různé době), protože má vést k větší rozmanitosti vegetace. Zejména v dnes nejčastěji používaných malých ohradách bývá tento cíl prakticky nespílnitelný, těžko dostupným ideálem je smíšené stádo dobytka, volně se pohybuje jí krajinou celý rok.

Opomíjíme i jiné vhodné nástroje, mimo jiné trvalou přítomnost divokých býložravců. Jednou z možností je návrat králíků na Pouzdřanskou step. První pokus byl v r. 2006 zaplacen z Programu péče o krajinu. Uskutečnili ho členové Mysliveckého sdružení Pouzdřany, kteří pak několik následujících výsadek hradili sami. Další možnost spočívá v celoroční přítomnosti vhodných plemen dobytka ve velkých ohradách, vlastně malých oborách. Minimalistické řešení představuje výrazné zintenzivnění a diverzifikace pastvy. Posledním, vskutku horkým kandidátem na ideální nástroj péče o bezlesí je oheň (nejlépe v zimě, nebo brzy zjara, viz už Živa 1995, 3: 109–112). Likviduje mladé dřeviny, odstraňuje stařinu, diverzifikuje vegetaci a obnažuje půdu. Jeho využití by umožnilo rychle a poměrně levně obnovit bezlesí na rozsáhlých plochách. Jde o efektivní nástroj využívaný k péči o chráněná území snad ve všech zemích střední Evropy. S výjimkou České republiky.

Protichůdné požadavky obyvatel Pouzdřanské stepi a Pálavy, prudké proměny okolní krajiny a plíživé změny vegetace na lokalitách samotných činí z ochrany biodiverzity (nejen) obou těchto míst rébus, jehož řešení nebude nikdy jednoznačné. Zároveň se ale nemůžeme tvářit, že uvedené problémy neexistují, a nesnažit se nalézat přijatelná řešení. Máme-li zabránit dalšímu ochuzování Pálavy, potřebujeme výrazně zvětšit rozlohu bezlesí a propojit jeho izolované enklávy, a zvrátit postup sukcese – udržovat rozsáhlé plochy krátko-stébelných trávníků, nezapojeného drnu a místa skoro bez vegetace – i na stanovištích, která dřevinami zatím nezarostla. O Pouzdřanskou step je třeba pečovat jako o komplex cenného bezlesí zahrnující také Popickou stráň, různé meze a svahy teras

v okolí, protože na této matici stanovišť závisí existence biodiverzity rezervace.

Management musí kvalifikovaně reagovat na změny uvnitř rezervací a zároveň se pokoušet vyvažovat také změny v jejich okolí. Nic takového se ale neděje, přestože nástrojů, které by mohly situaci zvrátit, máme k dispozici hned několik. Vzhledem k miliardám dostupným z Operačního programu Životní prostředí (OPŽP) z evropských dotací by ani o finanční prostředky neměla být nouze. Jenže nezavedené způsoby péče jako vypalování, podporu populací (polo)divokých býložravců nebo pastvu ve velkých ohradách u nás ochrana přírody prakticky nepoužívá. Prostředky z OPŽP, kde na osu nazvanou Podpora biodiverzity bylo určeno 1,6 miliardy Kč, jsou k podpoře biodiverzity těžko dostupné. Jde o velké částky (řádově statisíce až miliony), jejichž administrativa je hlavně kvůli postojům českých správců dotací neuvěřitelně složitá. Objem prostředků v Programu péče o krajinu, tedy těch dříve relativně snadno dostupných několika tisíc Kč na malé účinné akce, setrvale klesá.

Ochranařská péče o Pálavu je tzv. udržovací, s úspěchy spíše střídavými se snaží zachovat současnou rozlohu bezlesí, jeho kvalitu však příliš neovlivní. Některé zásahy (např. obnova výmladkového hospodaření na Děvičkách) však naznačují, že Správa CHKO Pálava si je vědoma, že přišel skutečně nejvyšší čas přestat asistovat ochuzování svěřeného území a začíná podnikat první opatrné kroky správným směrem. Situace není ideální, ale dává naději do budoucna.

Pouzďanská step je naopak smutnou ilustrací progresivní paralýzy, která rezort za poslední zhruba desetiletí postihla. Schvalování plánu péče o tuto rezervaci se na Ministerstvu životního prostředí někdy v r. 2008 jaksi zaseklo. V r. 2014 tak Pouzdřanská step zůstala šestým rokem bez plánu péče, peněz na údržbu a oficiálně po celou tuto dobu také bez péče. V případě tak cenné rezervace, plně ohrožených organismů vázaných na raně sukcesní vegetaci, jde o zásadní systémové selhání. Dva roky byla zcela bez údržby, od r. 2011 stát nahrazují dobrovolníci organizovaní Českým svazem ochránců přírody Jaro Jaroměř. Myslivecké sdružení Pouzdřany v r. 2013 vysadilo další králíky divoké, tentokrát sponzorované Českou společností entomologickou. V době existence rozsáhlého aparátu státní ochrany přírody, kdy na ochranu životního prostředí do země tečou miliardy z Evropské unie, se tak realita ochrany přírody vrací kamsi do časů dobrovolnického kosení v 80. letech 20. stol. Plán péče, který zatím poněkud zastaral, byl přijat 1. srpna 2014. Poté, co se problému začal věnovat televizní pořad Nedej se. Situace je o to smutnější, že jde o stav jedné z nejcennějších rezervací v ČR, tedy v jistém smyslu o ukázkou vrcholu našich schopností chránit přírodu.

Kolektiv spoluautorů: Vítězslav Kubáň, David Hauck a Zoltán Elek

Použitou literaturu uvádíme na webovém stránce Živy.